

2

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Р. В. Іванов

Ю. В. Гуртовий

В. О. Катан

К. Р. Іванов

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Сільське господарство є однією із основних галузей економіки України, а процеси, пов'язані з його розвитком, мають вплив на економічну безпеку держави, прямо або опосередковано впливаючи на стан її складових – продовольчої, виробничої, зовнішньоекономічної, інвестиційної, макроекономічної чи валютної безпеки. Враховуючи невирішені довоєнні проблеми сільськогосподарського виробництва, які наразі обтяжуються триваючими військовими діями та тимчасовою окупацією районів із значним рівнем розвитку сільського господарства, запобігання та усунення загроз для галузі сприятимуть зміцненню економічної безпеки України [1, с. 161].

За допомогою виваженої аграрної політики держава має можливість сприяти розв'язанню проблем в галузі сільського господарства та створити необхідне економічне середовище, в якому сільськогосподарські підприємства можуть ефективно функціонувати [2, с. 4]. Оскільки частка сільського господарства у структурі ВВП становить близько 10%, а частка експорту продукції галузі у 2023 році перевищила 50% [3], для України наявність обґрунтованої та цілеспрямованої аграрної політики є невід'ємним елементом стратегічного планування

розвитку галузі, особливо в умовах глобальних викликів та кризових явищ. Враховуючи, що за роки незалежності Україна так і не розробила чіткої стратегії реформування сільськогосподарської галузі, державної аграрної політики в цілому [4, с. 6] або належним чином затвердженої національної стратегії розвитку сільського господарства [5, с. 19], стратегічне планування розвитку сільського господарства не втрачає своєї актуальності. На думку К. Утенкової, важливим завданням для державних органів влади є розробка нормативного документу, який визначатиме ключові аспекти подальшого зміцнення економічної безпеки та стане частиною аграрної політики України з чітко визначеним подальшим розвитком галузі [6].

Більше того, на думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, для післявоєнного періоду виникає потреба формування нової моделі розвитку аграрного сектору згідно з Глобальними цілями сталого розвитку [7, с. 6]. Очевидно, що така оновлена повоєнна модель теж вимагає стратегічного документу та планування – мети, цілей, пріоритетних напрямків розвитку аграрного сектору, згідно з якими і буде реалізовуватись державна аграрна політика.

Обґрунтуванням важливості, пріоритетів і завдань державної аграрної політики, аналізом її концептуальних засад, що втілені у положеннях нормативно-правової бази, займались багато вчених-економістів. На думку В. Писаренко, Н. Дем'яненко, Є. Назаренко, механізми стратегічного управління і планування розвитку галузі особливо важливі в умовах інтенсивних глобалізаційних процесів та міжнародної конкуренції, динамічності ситуації на світовому ринку в сфері сільського господарства [8]. А. Чуб погоджується з думкою, що для досягнення злагодженості, ефективності, дієвості і стійкості аграрного сектору необхідна адаптивна державна аграрна політика. Проте вважає, що стратегія розвитку має стосуватись не тільки сільського господарства, але і всього аграрно-промислового комплексу України [9]. О. Риковська, О. Фраєр, В. Яровий проаналізували досвід імплементації законодавства в сфері сільського господарства та гармонізації національних політик зі Спільною сільськогосподарською політикою

при вступі Польщі, Румунії та Болгарії до ЄС, основні виклики і можливості структурної перебудови їх економік [10]. Л. Старікова концентрується безпосередньо на порівнянні законодавчого підґрунтя стратегій та політик розвитку сільського господарства України та ЄС [5]. Л. Ставнича розглянула європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, особливо акцентуючи увагу на нормативно-правовому забезпеченню, що регулює розвиток сільського господарства та концептуальних підходах до формування державної аграрної політики [4]. Л. Жураковська наводить комплексну аналітику заходів в сфері сільського господарства для підтримки аграрного сектору під час воєнного стану [11].

Метою дослідження є обґрунтування важливості стратегічного планування розвитку сільського господарства як основи державної аграрної політики та розробка орієнтовних її пріоритетів для повоєнного часу, що деталізовані за напрямками.

Стикаючись з багатьма довоєнними проблемами та навіть за умов постійних загроз воєнного часу, сільське господарство демонструє стійкість, адаптивність та належну спроможність виробляти продукцію на внутрішній та зовнішній ринки [7, с. 5]. За даними Національного інституту стратегічних досліджень у 2023 році основною стратегічною метою державної аграрної політики є посилення стійкості аграрного сектору, подолання наслідків воєнних дій, підтримка експорту вітчизняної агропродукції, адаптація нормативно-правового поля в аграрній сфері відповідно до норм і правил ЄС [11, с. 1].

Розробка і стратегічне планування розвитку галузі та підприємств, прийняття довгострокових індикативних документів є як способом розв'язання існуючих проблем, так і основною для прогнозування майбутнього економічного середовища в сільськогосподарській сфері. Його впровадження та досягнення чітко окресленої мети надає можливість зростання, стабілізації або виживання аграрних підприємств у непростих економічних умовах, що склались (рис. 1). Процес моніторингу досягнень цілей державної аграрної політики, оцінка її ефективності необхідна для того, щоб приймати своєчасні рішення про її коригування [12].

Рис. 1. Процес стратегічного управління розвитком сільського господарства та підприємств галузі

Джерело: розроблено авторами

Окрім цього, розробка пріоритетів, завдань і напрямків в контексті стратегічного планування в рамках державної аграрної політики сприяють оптимальному рівню продовольчої безпеки країни, виробництву висококонкурентної сільськогосподарської продукції, збільшення експорту якої є перспективним за рахунок зростання конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Окрім забезпечення сталого задоволення зростаючого попиту на безпечні продукти харчування, державна аграрна політика має вирішувати проблеми підвищення продуктивності, екологічної стійкості (скорочення викидів парникових газів), а також сприяти адаптації до кліматичних змін [13].

Саме тому важливою проблемою є відсутність встановлених стратегічних орієнтирів, які до того ж мають орієнтуватись на Спільну сільськогосподарську політику ЄС і бути гармонізовані із його законодавством (рис. 2).

Враховуючи статус України як кандидата, що веде переговори про членство, зобов'язання адаптувати національне законодавство, окреслити пріоритети, завдання і напрями розвитку сільського господарства у національних стратегіях аграрного і сільського розвитку є надзвичайно важливим етапом у передвступний період [10, с. 4-5].

За даними AgroTimes [15], до кінця 2024 року має бути ухвалена Національна стратегія розвитку сільського господарства, що буде адаптована відповідно до вимог і принципів Спільної аграрної політики ЄС у питаннях Державного аграрного реєстру, публічності земельних відносин та системи FSDM (централізована

платформа про продукцію та ключові показники ефективності сільського господарства).

Рис. 2. Заходи в галузі сільського господарства, що мають бути враховані при стратегічному плануванні його розвитку та необхідні для гармонізації політик з ЄС

Джерело: побудовано авторами на основі [10; 14]

Відповідно до визначення Х. Григор'євої, державна аграрна політика – комплекс взаємопов'язаних цілеспрямованих заходів уповноважених органів держави, що має наметі здійснювати стратегічний вплив та формувати певну парадигму розвитку аграрних відносин, відповідно до якої відбувається гарантування продовольчої безпеки, підтримання стабільності доходів товарних виробників сільськогосподарської продукції, охорона навколишнього природного середовища під час здійснення сільськогосподарської діяльності, соціальний розвиток села [16].

Сільськогосподарська політика впливає на розвиток сільськогосподарського сектору, що в свою чергу визначає стан продовольчої безпеки країни. На думку авторів, заходи і стратегічні пріоритети, що визначені в державній аграрній політиці (наприклад, надання позик, кредитів або субсидій чи розробка іригаційних

систем), можуть збільшити продуктивність сільського господарства, а отже зміцнити як продовольчу, так і економічну безпеку [17].

Нездатність країни забезпечувати попит громадян якісними продуктами харчування є результатом відсутності надійних та ефективних стратегій розвитку та трансформації в аграрному секторі країни. Окрім цього, згубний стан сільськогосподарського сектора часто є саме наслідком відсутності належної сільськогосподарської нормативно-правової бази [18].

За інформацією Профспілки працівників агропромислового комплексу України, в аграрній сфері та питаннях, що стосуються сільськогосподарського розвитку, на законодавчому рівні немає системного документу з визначеною державною політикою [19].

Наразі єдиним діючим рамковим стратегічним документом для сільськогосподарської галузі є Національна економічна стратегія до 2030 року, де визначаються окремі завдання щодо дорадництва, забезпечення якісною інфраструктурою, матеріально-технічними ресурсами, збільшення доданої вартості продукції сільського господарства за допомогою її переробки, виробництва та експорту органічно виробленої продукції тощо.

Останнім нормативно-правовим актом, прийнятим парламентом, є Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», в якому визначено, що державна аграрна політика – комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій [20]. Окрім сільського господарства, він формулює пріоритети державної аграрної політики для цілого сектору, що також включає рибне господарство, харчову промисловість і переробку продукції сільського господарства, а також стосується матеріально-технічного та фінансового забезпечення соціальної сфери села, освіти і науки в аграрній галузі. Тобто, державна аграрна політика визначає не тільки першочерговість розвитку сільського господарства, адже містить й інші напрямки діяльності. Враховуючи закінчений часовий проміжок

дії вищезгаданого Закону, про що очевидно з його назви, визначені пріоритети та шляхи їх реалізації не відповідають вимогам сьогодення. На рис. 3 представлено документи та нормативно-правові акти, що описують зміну пріоритетів державної аграрної політики.

2005 <i>Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»</i>	Пріоритети	Забезпечення прибутку на авансований капітал
		Умови для реалізації та захисту прав селян на землю, формування ринкових земельних відносин, охорони земель
		Соціальний захист сільського населення, заробітна плата та пенсійне забезпечення не нижче середнього рівня в державі
		Рівні умови для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання
		Державні та регіональні програм комплексного розвитку сільських територій, підтримка розвитку підприємництва
		Державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва
		Формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу та робочої сили
		Державна підтримка, концентрація державних ресурсів на пріоритетних напрямках, формування сприятливої політики і забезпечення економічних відносин
		Сприятливі умови для реалізації експортного потенціалу
		Державна підтримка підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації спеціалістів, наукових досліджень
		Умови для закріплення в селі спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я
		Державна підтримка товаровиробників з меліорованими землями
2018 <i>Проект Закону України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку»</i>	Пріоритети	Продовольча безпека
		Конкурентоспроможність на внутрішньому й світових ринках, експорт продукції шляхом розвитку агропродовольчих ланцюгів створення доданої вартості
		Розвиток малих виробників сільськогосподарської продукції та створення сприятливих умов для розвитку аграрних кластерів
		Захист прав та інтересів землевласників і землекористувачів
		Захист довкілля від негативного впливу сільськогосподарської діяльності та ефективне управління природними ресурсами
		Розвиток інновацій, дорадництва
		Стале ведення лісового та рибного господарства
		Рівень зайнятості сільського населення, стандарти якості життя і мінімізація соціального виключення у сільській місцевості
		Збереження культурної спадщини та екосистем у сільській місцевості
2022 <i>Нова аграрна політика</i>		Відновлення аграрного сектору

Рис. 3. Зміна пріоритетів державної аграрної політики у 2005-2022 рр.

Джерело: створено авторами за даними [20-21]

Після фактичного припинення строку дії Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» парламентом не було прийнято нового нормативно-правового акту, який містив би комплекс заходів державної аграрної політики та пріоритети розвитку сільського господарства.

У свою чергу, термін дії єдиного стратегічного документу для агропродовольчого сектору – Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, закінчився 1 січня 2023 року [5, с. 21]. Проте фахівці зазначають, що незважаючи на її чинність протягом 2015-2022 рр., вона мала суто декларативний характер, адже не передбачала фінансових та інших ресурсів для її реалізації визначених заходів [4, с. 10]. Більше того, за класифікацією розпорядження вважається підзаконним актом Кабінету Міністрів України, що має розвивати і деталізувати положення основного закону, термін якого сплив. По-друге, концепція містила перелік проблем та способи їх розв'язання, не визначаючи пріоритети, планування заходів чи моніторингу реалізації державної аграрної політики.

На нашу думку, замість подібних декларативних документів мають бути чіткі плани на конкретний період із зазначенням мети, змісту, способів досягнення, необхідних засобів і обсягів фінансування, послідовності і строків виконання заходів. Більше того, результати виконання стратегічних документів і ефективність програм мають контролюватись на державному рівні, а відповідальні особи – нести дисциплінарну відповідальність за їх невиконання.

У 2018 році був розроблений Проект Закону України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку», який містив дещо змінені та більш деталізовані пріоритети, проте не був ні прийнятим парламентом, ні відправленим на доопрацювання у відповідних комітетах з метою виправлення всіх зауважень.

Незважаючи на це, порівняння визначених пріоритетів в вищевказаному Законі та Проекті Закону дає можливість виділити спільні та відмінні риси, трансформацію основних засад державної аграрної політики. Спільними рисами

цієї політики в сфері сільськогосподарського виробництва, виходячи із нерозв'язаності проблем, є підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення державою підготовки кваліфікованої робочої сили та спрямованість на якість життя у сільській місцевості і стимулювання міграції до неї. Реалізація експортного потенціалу теж визначена як першочергова, проте у 2018 році увага акцентується на експорті продукції з більшою доданою вартістю, що створюється в переробній та харчовій галузях промисловості, тобто, продуктів харчування, а не сировини.

Відмінностей виявлено набагато більше, позаяк трансформація пріоритетів в аграрній політиці є вимогою часу та залежить від розвитку світової економіки. В умовах нестабільності зовнішніх ринків чи ланцюгів постачань особливе місце займає продовольча безпека, не менш важливим є орієнтація не тільки на великі агрохолдинги, але і на малих виробників (наприклад, сімейних фермерських господарств). Рухаючись в одному напрямку із трендами світової спільноти, захист навколишнього середовища від негативних ефектів господарської діяльності з мінімізацією її антропогенного впливу (і в галузі сільського господарства теж) є ультиматумом нового тисячоліття. Фундаментальне протиріччя обмеженості ресурсів та необмеженості людських потреб втілене і для сільськогосподарського виробництва як пріоритет, маючи за мету раціонально та невиснажливим чином використовувати наявні природні ресурси.

Особливої уваги заслуговує введення дорадництва, що визначене і в Угоді про асоціацію з ЄС, як інструменту переходу невеликих фермерських та особистих господарств на новий рівень розвитку за рахунок передачі їм знань та технологій.

Реалізація пріоритету законопроекту про здійснення заходів, що дозволять диверсифікувати канали постачання продукції та розвивати інфраструктуру аграрного ринку, могла стати запобіжником існуючої проблеми падіння експорту внаслідок обмеженого використання морських портів країни та недостатньої пропускну здатності сухопутних транспортних шляхів. Більше того, будівництво чи реконструкція вагонів-зерновозів за допомогою приватних інвестицій і забезпечення ширших можливостей експорту сільськогосподарської продукції залізничним

транспортom дозволяє розвантажити шляхи перевезення вантажів автомобільним і залізничним транспортom, потенційно зменшити транспортні витрати, що впливають на вартість товарів, збільшуючи конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Враховуючи зменшення лісових насаджень, що пов'язані із вирубуванням та продажом деревини, та розорювання цих земель, необхідно забезпечити ефективні економічні стимули щодо відтворення лісів та їх біорізноманіття в довгостроковій перспективі.

В контексті турбулентності світових цін на енергоносії, раціональне поводження з продуктами переробки в галузі сільського господарства сприяє розвитку біоенергетики, яка є відновлювальним джерелом енергії. Окрім ефективного поводження з відходами рослинного чи тваринного походження, виділяють сорти енергетичних культур (верба, павловнія, міскантус тощо), з яких виробляють теплову чи електричну енергію. За даними Економічної правди, в Україні від 1 до 4 млн га земель сільськогосподарського призначення мають порушення корисних властивостей та родючості через діяльність людини чи дію природних факторів [22]. Як наслідок, вирощування традиційних культур є нерентабельним, тому площі цієї території є занедбаними і не слугують наповненням державного бюджету. Звичайно, виробництво біопалива потребує значних обсягів інвестицій, проте на нинішньому етапі треба прийняти законодавчу базу як підвалини закономірного розвитку цієї сфери, що забезпечить, як мінімум, збільшення насаджень енергетичних культур.

Окрім того, що вирощування енергетичних культур зміцнить і енергетичну безпеку як складову економічної за рахунок заміщення імпортованих енергоносіїв, це знизить викиди діоксиду вуглецю та відтворить родючість малопродуктивних земель, потенційно зробивши їх придатними для органічного виробництва, вирощування традиційних чи нішевих культур. Враховуючи зростаючий попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках споживачів на здорову їжу, що багата корисними вітамінами та мікроелементами, не перший рік перспективними сферами для вітчизняного сільськогосподарського виробництва є органічне

виробництво та вирощування органічних та нішевих сільськогосподарських культур. Їх експортній орієнтації сприяє вдале географічне розташування країни між європейськими, азіатськими ринками збуту продукції та ринками Близького Сходу і сприятливі кліматичні умови.

В результаті органічного землеробства, що передбачає відмову у використанні отрутохімікатів чи мінеральних добрив, створюється екологічно безпечна продукція. У свою чергу до нішевих культур відносять ті, що є менш традиційними, як зернові чи олійні культури, наприклад, мають значний експортний потенціал та більший рівень прибутковості та рентабельності, хоча ефективність їх вирощування теж залежить від співвідношення попиту та пропозиції і ціни реалізації на ринку. Перелік нішевих культур не є стандартизованим, адже залежить від національних традицій і особливостей приготування їжі, що і зумовлює, наприклад, використання традиційної картоплі замість нетипового батату. До таких видів виробництв часто відносять вирощування мікрогрину, спаржі, амаранту, батату, порічки та чорної смородини, цвітної і пекінської капусти та брокколі, гарбузів, вишні, груш, солодкого перцю тощо. Базуючись на стані розвитку сільського господарства, список нішевих культур має встановлюватись органом виконавчої влади, наприклад, Міністерством економіки, яке і реалізуватиме державну аграрну політику за умови, якщо такі пріоритети будуть закріплені на законодавчому рівні.

Більше того, визначення такого пріоритету є каталізатором урізноманітнення сільськогосподарської діяльності, яка не зашкоджує навколишньому середовищу, диверсифікації товарної структури експорту й ризиків, пов'язаних із волатильністю світових цін на продовольство, а також збільшить конкурентоспроможність і дохідність агробізнесу, що теж вважається пріоритетом державної аграрної політики. Якщо застосувати вдалі державні механізми стимулювання виробництва органічної продукції та нішевих культур малим чи середнім бізнесом, то можна одразу досягти позитивного ефекту не тільки за декількома пріоритетами у розвитку процесів сільськогосподарського виробництва, але сприяти покращенню

інфраструктури сільської місцевості, рівню зайнятості, доходів та якості життя сільського населення в цілому.

У 2022 році на Міжнародній конференції з питань відновлення України був представлений план [23], що передбачає розвиток секторів економіки з доданою вартістю на загальну суму інвестування близько 50 млрд дол. та включає 12 пріоритетів нової державної аграрної політики, що представлені на рис. 4.

Рис. 4. Нова державна аграрна політика згідно з Планом відновлення України

Джерело: створено авторами за даними [23]

Відновлювання аграрного сектору базується двох стратегічних цілях – економічній трансформації агропромислового комплексу (АПК) та розвитку аграрної інфраструктури, кожна з яких характеризується термінами виконання та необхідними фінансовими ресурсами для її досягнення. Згідно із вимірвальним показником досягнення цілей, економічна трансформація агропромислового комплексу буде досягнута, якщо до 2032 року 50% обсягів експорту зернових культур йтиме на переробку, а виробництво продукції тваринного походження буде збільшене на 20-85% [24].

На нашу думку, поставлені завдання не є остаточними, оскільки потребують коригування внаслідок триваючих військових дій: зокрема, проєкт з розвитку системи іригації вимагає доповнення після знищення Каховського водосховища. Особливої уваги заслуговують ті завдання, що сприяють диверсифікації логістичної інфраструктури аграрного ринку. Для того, щоб вийти на довоєнні обсяги експорту, необхідно якнайшвидше розбудувати сухопутну інфраструктуру. Вирішення проблеми відмінності в коліях української та європейської залізниць прискорить перевезення, обсяги і виручку аграрного сектору. Використання річкового басейну Дунаю сприятиме експорту з південних областей України, зменшивши логістичні витрати. Проте як і у випадку із знищенням Каховської греблі, руйнування річкових портів на Дунаї державою-агресором також зумовлює постійний моніторинг та коригування поставлених завдань. Найбільшими загрозами для розвитку сільськогосподарських процесів в даному випадку є поширення військових дій на нові території, знищення сільськогосподарських підприємств внаслідок ракетних ударів і недостатнє фінансування, відсутність державної підтримки чи кредитних ресурсів.

Наявність цього плану чи ухвалення різних концепцій беззаперечно сприяє розвитку сільського господарства та аграрного сектору за умови їх стовідсоткового виконання, проте не може замінити відсутньої законодавчої бази стосовно реалізації державної аграрної політики, яка вимагає розробку та прийняття відповідного законопроєкту. Більше того, такі документи мають носити не лише декларативний характер, наповнення яких змінюється з плином часу, додаючи все нові й нові проблеми у розвитку сільського господарства. Затверджені закони і програми мають містити контрений план дій та сукупність механізмів, за допомогою яких держава корегує тренди сільськогосподарського виробництва відповідно до визначених пріоритетів. Проте будь-який нормативно-правовий акт буде ефективним лише тоді, якщо його виконання не буде ігноруватись ні органами державної влади, ні іншими суб'єктами, що беруть участь у сільськогосподарських процесах, а контроль за виконанням буде переданий відповідним органам.

Експорт конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції є одвічним пріоритетом державної аграрної політики з моменту встановлення в країні ринкових відносин. Враховуючи загрози процесам розвитку аграрної сфери та проблеми, що склались, закони країни мають бути доповнені працюючими інструментами, які б дозволили товаровиробникам продовжувати експортну діяльність під час воєнного стану, запобігаючи процесу нагромадження сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку або її псуванню (рис. 5).

Рис. 5. Обґрунтування важливості доповнення механізмів державної підтримки в умовах воєнного стану

Джерело: розроблено авторами

Якщо розглядати канали збуту аграрної продукції як відповідну багато-каналну систему масового обслуговування, то при виході одного каналу зв'язку (морського транспорту), всі наступні перевезення потрібно перенаправляти на інші канали – автомобільний і залізничний транспорт [25]. Проте характер поведінки експортерів у такій системі буде інакшим: збільшиться кількість відмов від вивозу продукції та кількість експортерів з обмеженим очікуванням, які покинуть систему, не дочекавшись обслуговування в черзі.

Як наслідок, процес нагромадження сільськогосподарської продукції вимагає додаткових витрат на її зберігання та переробку, частину з яких могла б

покрити держава за допомогою субсидування, сплативши фіксований відсоток від суми кредиту або плати за його використання. Такі кроки не тільки підтримають вітчизняних виробників, проте і сприятимуть розбудові мультимодальних терміналів, а також об'єктів, призначених для зберігання, навантаження, перевантаження і перевалки продукції. Окрім цього, вироблену продукцію доцільно не тільки зберігати як сировину, але і переробляти на готові харчові продукти, що є теж пріоритетом розвитку сільськогосподарських процесів. Заручившись державною допомогою, виробник матиме змогу зайнятись будівництвом, реконструкцією об'єктів для переробки та закупити основні засоби для цього.

Таким чином, відповідна державна підтримка сільськогосподарського виробництва має бути розширена, враховуючи нові вимоги часу. Окрім цього, згідно з теорією масового обслуговування та показниками ефективності її роботи, необхідно збільшити пропускну спроможність транспортних коридорів, тобто середнє число заявок, які обслуговуються за одиницю часу та за можливості збільшити кількість каналів обслуговування (розвиток річкової інфраструктури гирла Дунаю або повноцінне функціонування чорноморських портів України).

Для сільськогосподарського виробника важливим є не тільки забезпечення фінансового ресурсу на будівництво об'єктів зі зберігання чи переробки з боку держави, але і можливість їх страхування на випадок бойових та воєнних дій, що можливо реалізувати за допомогою відшкодування частини страхової премії або страхового відшкодування у разі настання страхового випадку [26].

Таким чином, пріоритети державної аграрної політики, її основні завдання та напрями і механізми прямої (надання кредитів та обігових коштів аграріям у вигляді бюджетних дотацій) і непрямой державної підтримки (заходи, спрямовані на надання допомоги, послуг, страхування) можна узагальнити у вигляді схеми, представленої на рис. 6.

Механізмами державної підтримки в рамках аграрної політики з метою стимулювання розвитку сільськогосподарських процесів можуть бути: програми підтримки аграрних інвестицій; прямі субсидії, вибіркові податкові кредити та

авансові платежі; державні гарантії за кредитами, взятими компаніями в банках; субсидовані державні позики компаніям; гарантії та позики компаніям, що надаються через кредитні установи чи інші фінансові установи; страхування короткострокових експортних кредитів [27].

Рис. 6. Пріоритети державної аграрної політики, деталізовані за напрямками для її реалізації

Джерело: розроблено авторами

Отже, виражена державна аграрна політика є із чітко визначеними не суто декларативними пріоритетами розвитку сектору з визначеними термінами виконання є результатом стратегічного планування та призводить до зміцнення продовольчої та економічної безпеки держави. Враховуючи важливу роль сільського господарства України у забезпеченні економічної безпеки країни та світової продовольчої безпеки, відсутність стратегічних документів та контролю за досягненням поставлених цілей призводить до згубного стану сільського господарства, особливо в умовах глобальних викликів та кризових явищ.

Беручи до уваги, що ухвалення Національної стратегії розвитку сільського господарства має відбутись до кінця 2024 року, розроблені і деталізовані за напрямком пріоритети державної аграрної політики можуть бути запропоновані на етапі публічного обговорення з метою коригування стратегії. Подальші дослідження в даній сфері доцільно зосередити на фінансовій складовій державної аграрної політики, запропонувавши найбільш ефективні механізми з урахуванням можливостей України під час воєнного стану та у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Іванов Р. В., Гуртовий Ю. В. Управління розвитком сільського господарства в контексті зовнішньоекономічної безпеки України. *European Journal of Management Issues*. 2023. Т. 31. № 3. С. 160-176. <https://doi.org/10.15421/192314>.
2. Аграрна політика. Робочий зошит для виконання індивідуальних завдань для студентів ОС «Магістр». Спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура». Освітня програма «Водні біоресурси та аквакультура». К.: НУБіП України. 2020. 34 с.
3. Економічна статистика. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Поточна ситуація з розробки стратегічних документів щодо довгострокового розвитку сільського господарства та сільських територій. Л. Ставнича. Київ: Проект «Німецько-український агрополітичний діалог», 2021. 27 с.
5. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції (план наближення політик і гармонізації законодавства). Київ: ГО «АЦАСУ», 2022. 32 с.
6. Utenkova K. State Support for the Agricultural Sector in Terms of Strengthening its Economic Security. *Modern Economics*. 2021. № 26. С. 152-159.
7. Русан В., Жураковська Л. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. Київ: НІСД. 2024. 7 с.
8. Писаренко В. В., Дем'яненко Н. В., Назаренко Є. О. Формування стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 515-522.
9. Чуб А. Державне регулювання та формування державної аграрної політики в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. Т. 4. № 28. С. 112-120.
10. Риковська О. та ін. Євроінтеграційні виклики та рішення для сталого аграрного, сільського розвитку й охорони довкілля на прикладі Польщі, Болгарії та Румунії. Київ: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2023. 55 с.

11. Л. Жураковська. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектора України в умовах воєнного стану. Київ: НІСД. 2023. 8 с.
12. Van Tongeren, F. Agricultural Policy Design, and Implementation: A Synthesis. OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers. 2008. № 7. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/243786286663>.
13. Agricultural policy monitoring and evaluation. OECD. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/>.
14. CAP Strategic Plans. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en.
15. Україна ухвалить Національну стратегію розвитку сільського господарства до кінця 2024 року. AgroTimes: веб-сайт. URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/ukrayina-uhvalyt-nacjonalnu-strategiyu-rozvytku-sil'skogo-gospodarstva-do-kinczya-2024-roku/>.
16. Григор'єва Х. Співвідношення правових категорій державної підтримки сільського господарства та державної аграрної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 64-68. <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.11>
17. Yilmaz, H., Njora, B. Analysis of the impact of agricultural policies on food security in Kenya. *Eurasian Journal of Agricultural Research*. 2021. Vol. 5(2), 66-83.
18. Adetuyi, A., Tarbert, H., & Harrison, C. (2023). Developmental Strategy for Agriculture in Nigeria. In C. Harrison & K. O. Omeihe (Eds.), *Contextualising African Studies: Challenges and the Way Forward (New Frontiers in African Business and Society)* (pp. 129-151). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80455-338-120231007>.
19. Нова державна аграрна політика. Профспілка працівників агропромислового комплексу України: веб-сайт. URL: http://profapk.org.ua/news/news_apk/2358.html.
20. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text>.
21. Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку: Проект Закону України від 21.03.2018 №8171. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64742.
22. Енергія, що росте на полях. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/05/24/674199/>.
23. Розвиток економіки секторів з доданою вартістю. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
24. Проект Плану відновлення України 2022. Матеріал робочої групи «Нова аграрна політика». Національна рада з відновлення України від наслідків війни: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>.
25. Поняття імітаційного моделювання. Моделі систем масового обслуговування. Принципи роботи GPSS World. Елементи логіки роботи інтерпретатора. URL: https://pns.hneu.edu.ua/pluginfile.php/293334/mod_resource/content/1/Тема%2023.pdf.
26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сільського господарства та експорту агропродукції під час воєнного стану: Проект Закону від 13.09.2022 №8025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40438>.
27. Гуцул Т., Орозонова А., Митрофанова Г., Артюх Т., Кравченко Н. Європейський та національний виміри інвестування в сільському господарстві в умовах пандемії COVID-19. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Т. 1. № 42. С. 342-350. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3657>.